

Les tenalles

(ALDC, VII, 1676. Les tenalles)

Les *tenalles* són un “instrument que serveix per a agafar fortament alguna cosa, arrencar-la, tallar-la, etc. [...]” (DIEC); entre les seves classes se citen les *de punta*, *de gaia* i *de tascons* 117. El mot, doc. des del s. XIII, prové de TENACULAS, dim. de TENĀCES (compost FORCIPES TENACES ‘tenalles resistents’), der. de TENERE ‘tenir agafat o ocupat’, amb les var. *tenaies* 18, 36, 56, 83, amb iodització, *estenalles* (*astenalles*), amb aglutinació de part de l'article (*les tenalles* → *les estenalles*), com ha passat en la var. ioditzada *estenaies* (“*Estanâyas* [...]”, Figuera, 1840) (*estenaes* 70-72, 74, 76, 81, 82, amb grau zero), *esteneies* 46, amb canvi de vocal tònica (com *teneies* 50), i *estinalles* 149, 150, potser per atracció de var. de *tenir*, com *tinga*, *ti(n)*, etc. A notar els dim. *estenallets* 31 i *esteneions* 75, amb els suf. *-et* (< -ĪTTU) i *-ó* (< -ONE) respectivament, per a unes tenalles més petites. *Tenasses* és afí a l'arag. o degut a la seva influència, compartit amb el cast., on ja es troba al s. VIII sota la forma “tenaces”, canviada des del s. XIII a *tenazas* (DECH); var.: *tena[θ]es* 134, amb interdental; *estenasses* (*astenasses*, *estena[θ]es* 100, 108, 138, 139), amb l'aglutinació ja esmentada. *Mordasses* és un der. de MORDACIA, pl. neutre de MORDACEM ‘que mossega’ (nominatiu MORDAX), que coneix doc. ant. amb el sentit de ‘molls per a agafar les brases’ (“*mordaces* d'argent per al foc”, s. XV, DCVB) i amb el de ‘fre de la cavalleria’ (“test a l'hom com al cavall mordasses”, A. March, s. xv),

però que més tard es registra amb el valor de ‘tenalles’ (O. Pou, 1575); var. *esmordasses* 123, *esmorda[θ]es* 132, amb l'aglutinació esmentada; *almordasses* 181, amb canvi de prefix.

Per a un altre significat de *tenalles*, *tenasses*, *mordasses*, veg. PALDC, II, mapa 199.

Alicates (var. aferètica *licates* 53; *aliquetes* 11, 24, com si fos un dim., igual que en el dissimilat *aniquetes* 11) és un manlleu al cast. (< àr. vg. LAQQĀṬ, DECH; veg. Corriente), on es documenta des del s. XVI amb el significat de ‘tenalletes per a agafar coses petites (d'estendre la roba, de prendre sucre o gel, etc.)’ estès en algunes poblacions a ‘tenalles’, evolució semàntica puntual realitzada també en *pinces* 3, manlleu al fr. *pinces*, mot expressiu.

Extractor 149 és un mot aproximatiu que conviu amb *estenalles*/*estinalles* considerats com a designacions pròpies; el mot, que en altres llengües és un manlleu al llat. med. *extractor*, en el cas del cat. podria ser pres del fr. *extracteur*, potser a través del cast.

Morfològicament, cal notar la freqüència de l'aglutinació de l'article en els mots més usuals (*estenalles*, *estenasses*, *esmordasses*). Geolingüísticament, *tenalles* i especialment *estenalles* presenten la màxima extensió (en val. la duplictat de formes es confirma per obres lexicogràfiques com la de Martí Gadea, 1891), mentre que *estenasses* ocupa la franja occidental i *mordasses* s'ha assentat en l'àrea sud del cat. nord-occ. i del val., on podria ser una extensió del murcianomanxec, com *alicates* (cf. ALcMan, mapa 752).

Són mots normatius *estenalles* i, com a preferent, *tenalles*, des del DG_I, 1932.

